

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2005)

3ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ

Σύγχρονες τάσεις της Ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ειδική αγωγή-Η συμβολή των Νέων Τεχνολογιών

Αικατερίνη Κατσανδρή

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσανδρή Α. (2024). Σύγχρονες τάσεις της Ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ειδική αγωγή-Η συμβολή των Νέων Τεχνολογιών. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 549-559. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/6344>

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ - Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

*Κατσανδρή Αικατερίνη
Φιλολόγος ΤΕΕ Αμοργού*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παροχή αγωγής σε ορισμένες ομάδες μαθητικού πληθυσμού, που παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες, όπως είναι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες απασχόλησε πολλές φορές τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., με αποτέλεσμα την έκδοση σχετικών ανακοινώσεων, αποφάσεων, ψηφισμάτων και οδηγιών, που υιοθετούν την από κοινού εκπαίδευση μαθητών με ειδικές ανάγκες και μαθητών χωρίς ειδικές ανάγκες. Σε αυτή την προσπάθεια επικουρικό αλλά και καταλυτικό συνάμα ρόλο διαδραματίζουν οι νέες τεχνολογίες, οι οποίες διευκολύνουν το άτομο με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) τόσο στη μαθησιακή του πορεία όσο και στη γενικότερη δράση του στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Σχολική ένταξη/ενσωμάτωση, ηλεκτρονική μάθηση, κοινωνία της πληροφορίας, ισότητα ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες

Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ, ΜΙΑ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΕΞΕΛΙΣΣΟΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η επικρατούσα τάση της Ειδικής Αγωγής στον διεθνή χώρο είναι σήμερα η σχολική ένταξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες, η οποία παρουσιάζεται με διάφορες μορφές και εννοιολογήσεις και αποτυπώνεται σε πολιτικά κείμενα μείζονος σημασίας, όπως είναι οι Πρότυποι Κανόνες του ΟΗΕ για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και η Διακήρυξη της Σαλαμάνκα σε διεθνές επίπεδο, καθώς επίσης και τα σχετικά ψηφίσματα, ανακοινώσεις, αποφάσεις και οδηγίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Οι κυριότερες έννοιες που δόκιμα περιγράφουν τις προσπάθειες που καταβάλλουν τόσο οι ερευνητές των Επιστημών της Αγωγής όσο και οι μάχιμοι εκπαιδευτικοί της σχολικής πράξης είναι οι ακόλουθες:

α) σχολική ένταξη: η τοποθέτηση (εγγραφή) των παιδιών με ειδικές ανάγκες στις τάξεις του συνηθισμένου σχολείου. Ο όρος ένταξη επίσης περιγράφει την κουλτούρα της συμβίωσης και της συνεργασίας «αναπήρων» και «μη αναπήρων» ατόμων (Σούλης, 2003)

β) σχολική ενσωμάτωση: η εγκαθίδρυση μιας ευρύτερης αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Δηλαδή είναι η αμοιβαία προσαρμογή μεταξύ ενός προσώπου και μιας ομάδας, καθένα από τα στοιχεία της οποίας μεταμορφώνεται και εμπλουτίζεται δια της επαφής με το άλλο (Δελλασούδας, 2003).

Από την παράθεση αυτών των ορισμών συνάγεται η πρόδηλη διαπίστωση μιας εννοιολογικής επικάλυψης που υφίσταται στην προσπάθεια να αποδοθούν οι όροι inclusion, integration, mainstreaming, γεγονός που δυσχεραίνει τη μελέτη και την έρευνα στον τομέα των ειδικών αναγκών. Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί: ενώ όλοι γνωρίζουμε τι σημαίνουν οι λέξεις *εντάσσω* και *ένταξη* στο επίπεδο ενός λεξικολογικού ορισμού, είναι δύσκολο να γνωρίζουμε τι περιλαμβάνει η ένταξη στο σχολικό πλαίσιο (Bartow, 2000). Στην προκείμενη ανακοίνωση επιλέχθηκε η χρησιμοποίηση του όρου *ένταξη* για λειτουργικούς σκοπούς, δεδομένου ότι έτσι

αποδίδεται στα ελληνικά από τους μεταφραστές της Υπηρεσίας των Επίσημων Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) η λέξη inclusion.

Η διαρκώς εξαπλούμενη άποψη και η ανάλογη στάση της κοινωνίας σύμφωνα με την οποία σε μια δημοκρατική χώρα επιβάλλεται να συμμετέχουν ισότιμα τα άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής οδήγησε όλες τις χώρες της Ε.Ε. να αποδεχτούν αξιωματικά την ισοτιμία αυτή και να προτείνουν νέους ρόλους και στόχους για το σχολείο (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998). Έτσι, οι ευρωπαϊκές χώρες οδεύουν σταθερά και ανέκκλητα προς την κατάρτιση των ειδικών σχολείων ή τουλάχιστον προς τον δραστικό περιορισμό τους, ενώ η ευθύνη για την παροχή αγωγής στα ΑΜΕΑ μετατοπίζεται στο γενικό/σύνθητες/κανονικό σχολείο, που καλείται να ασκήσει παιδαγωγικούς χειρισμούς σε ένα ετερόκλητο, ως προς τις ικανότητες και τις ανάγκες, μαθητικό δυναμικό.

Επιχειρώντας μια αδρομερή αναδρομή της συγκρότησης μιας ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής (ΕΕΠ), μπορούμε να διακρίνουμε τρεις περιόδους: 1957-1976, 1976-1992 και 1992 και μετά. Στην πρώτη περίοδο η ανάγκη για την ύπαρξη της δημιουργείται και συγκεκριμενοποιείται. Στη δεύτερη περίοδο μια πολιτική αναπτύσσεται υπό τη μορφή πολιτικών αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο. Στην τρίτη περίοδο αυτή η πολιτική επισημοποιείται στηριζόμενη σε ένα νομικό υπόβαθρο (Συνθήκη του Μάαστριχτ). Ένα θεσμικό πέπλο αναπτύσσεται και παγιώνεται σε υπερ-εθνικό επίπεδο (Σταμέλος, Βασιλόπουλος, 2004).

Συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του '70 η ενσωμάτωση έχει γίνει ένα από τα βασικά θέματα στον εκπαιδευτικό προγραμματισμό των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, με αποτέλεσμα την εξαφάνιση της απομονωμένης Ειδικής Αγωγής στην Ιταλία, στην ανάπτυξη προγραμμάτων πλήρους ενσωμάτωσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες στην κανονική εκπαίδευση στην Μ. Βρετανία και την υιοθέτηση μιας προσεχτικής πολιτικής προς την ενσωμάτωση σε χώρες όπως η Γερμανία, το Βέλγιο και η Ολλανδία. (Μπάρδης, 1997)

Η ευρωπαϊκή πολιτική παρουσιάζει εύλογες διαδράσεις με τις εξελίξεις στη διεθνή πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης, όπως αυτή διαφάνηκε από το Συνέδριο της Ουνέσκο. Ειδικότερα, η ενταξιακή (inclusive) εκπαίδευση αποτελεί ένα δυνατό γνώρισμα της Διακήρυξης της Σαλαμάνκα, την οποία υπέγραψαν εκπρόσωποι 92 κυβερνήσεων και 25 διεθνών οργανισμών τον Ιούνιο του 1994. Η εν λόγω Διακήρυξη υποστηρίζει ότι τα κανονικά σχολεία, που είναι προσανατολισμένα στην ένταξη παρέχουν αποτελεσματική εκπαίδευση στην πλειονότητα των μαθητών και βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα και τελικά το κόστος-αποτελεσματικότητα ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος (Sebba, Ainscow, 1996).

Η απήχηση της Διακήρυξης υπήρξε σημαντική και ευχερώς ανιχνεύσιμη. Συγκεκριμένα, πολλές χώρες τη χρησιμοποίησαν για τη διαμόρφωση στρατηγικών που υποστηρίζουν την τάση προς την ενταξιακή εκπαίδευση. Τέτοια δείγματα αξιοσημείωτης προόδου προς αυτήν την κατεύθυνση σημειώνονται σε χώρες διαφορετικές μεταξύ τους, όπως η Ουγγαρία, η Αυστραλία και η Κίνα (Ainscow, 1997).

Δηλαδή, δεν πρέπει να μας διαφεύγει της προσοχής ότι τα κράτη μέλη έχουν τη βασική ευθύνη για την εξάλειψη του αποκλεισμού και των διακρίσεων που βασίζονται στην αναπηρία. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι η δραστηριοποίηση σε κοινοτικό επίπεδο μπορεί να προσδώσει σημαντική προστιθέμενη αξία στις προσπάθειες των κρατών μελών (Μούσης, 2002). Εξάλλου, αυτή η δραστηριοποίηση υπαγορεύεται με σαφήνεια και από το αναθεωρημένο άρθρο 15 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, σύμφωνα με το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για την παροχή στα ΑΜΕΑ καθοδήγησης, εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης στα πλαίσια γενικών προγραμμάτων όπου είναι

εφικτό ή, όπου δεν είναι εφικτό, διαμέσου ειδικών φορέων, δημόσιων ή ιδιωτικών (Βενιέρης, 2002).

Από το 2000 και μετά η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε. για τη σχολική, την επαγγελματική και την κοινωνική ένταξη επαναλαμβάνει τα όσα είχαν διατυπωθεί προοδευτικά κατά την προηγούμενη 50ετία. Αυτό σημαίνει ότι τα προβλήματα που είχαν εντοπιστεί, παρότι αμβλύνονται, εξακολουθούν να υφίστανται σε βαθμό τέτοιο, ώστε να χρειάζεται η επανάληψη όχι μόνο των νεότερων προσεγγίσεων, αλλά του συνόλου των μέτρων που είχαν προταθεί. Δύο νεωτεριστικά στοιχεία της πολιτικής της Ε.Ε. αποτελούν αφενός η αναφορά στα θέματα των ατόμων με αναπηρία σε κάθε γενική απόφαση ή οδηγία για την απασχόληση, την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την υγεία κ.λπ. και αφετέρου η ένταξη της αναπηρίας μεταξύ άλλων χαρακτηριστικών που μπορεί να οδηγούν σε διακρίσεις μαζί με την επισήμανση της ανάγκης εύλογων προσαρμογών για τα άτομα με αναπηρία (Δελλασούδας, 2004).

Εξάλλου αποτελεί κοινή παραδοχή ότι τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί πολλές σημαντικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση για μαθητές με ειδικές ανάγκες. Συνοπτικά, οι σχετικές προσαρμογές που έχουν γίνει στην ευρωπαϊκή νομοθεσία κατά τη διάρκεια των τελευταίων επτά ή οκτώ χρόνων είναι οι ακόλουθες: α) σε κάποιες χώρες το σύστημα της Ειδικής Αγωγής λειτουργεί ως πηγή πληροφοριών για τα γενικά σχολεία, β) σε πολλές χώρες οι επιλογές των γονέων έχουν επηρεάσει τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, γ) οι χώρες που μέχρι τώρα είχαν διαφορετική νομοθεσία για την ειδική εκπαίδευση και διαφορετική για τη γενική σχεδιάζουν και εφαρμόζουν κοινό νομικό πλαίσιο και για τα δύο συστήματα. Η νομοθεσία για την Ειδική Αγωγή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση που μας αφορά εδώ βρίσκεται σήμερα σε εξέλιξη ή σε ορισμένες χώρες έχει ήδη αναπτυχθεί (Watkins, 2000). Εξαιτίας της περιορισμένης φύσης της παρούσας εισήγησης, θα αναφερθώ κυρίως στον τρόπο με τον οποίο η ευρωπαϊκή πολιτική προσδοκά ότι οι νέες τεχνολογίες (Ν.Τ.) θα συνδράμουν τη δυναμική διαδικασία της σχολικής ένταξης των ΑΜΕΑ.

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ Ν.Τ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΑΜΕΑ

Καταρχήν, αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση ότι τα ΑΜΕΑ βοηθούνται σημαντικά από την εργασία τους με τον Η/Υ. Υπάρχουν απλοποιημένα πληκτρολόγια, οθόνες αφής, πληκτρολόγια που λειτουργούν με το σύστημα ανάγνωσης των τυφλών, συστήματα αναγνώρισης της ομιλίας και σύνθεσης του ήχου, λογισμικό που βοηθά στην ορθοφωνία και την ανάπτυξη του λόγου, στην αντιμετώπιση προβλημάτων μνήμης και συγκέντρωσης της προσοχής, καθώς και στην υπέρβαση των προβλημάτων ανάγνωσης και γραφής που αντιμετωπίζουν τα δυσλεκτικά παιδιά. (Ράπτης, Ράπτη, 1999). Πιο συγκεκριμένα, οι Ν.Τ. μπορούν να τοποθετηθούν ως προς τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες σε τρία επίπεδα: ως «μηχανισμοί» επικοινωνίας, προσέγγισης και παρέμβασης των προσώπων με ειδικές ανάγκες προς το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και αντίστροφα, ως νέο περιβάλλον, τεχνολογικό με επικοινωνιακές και οπωσδήποτε μαθησιακές συνιστώσες και ως τομέας βασικής κατάρτισης και επιμόρφωσης των προσώπων με ειδικές ανάγκες με απώτερο στόχο όχι μόνο την απαραίτητη προϋπόθεση εμπειρίας για μια αποτελεσματική διαχείριση των δύο προηγούμενων και μια ολοένα αυξανόμενη δυνατότητα επαγγελματικής κατοχύρωσης, αλλά και για την απαραίτητη συμμετοχή τους σε κάθε σχεδιασμό εφαρμογών και γενικότερης πολιτικής των νέων τεχνολογιών (Μειμάρης, 1997).

Ωστόσο, μέχρι πρότινος οι σχετικές προσπάθειες ορισμένων κρατών μελών σε εθνικό επίπεδο για την ουσιαστική εμπλοκή των Ν.Τ. στην αγωγή των ΑΜΕΑ δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, επειδή απουσίαζε ένας ευρύτερος υπερ-εθνικός συντονισμός, ήταν δυσχερής η

διάδοση καινοτόμων δράσεων και κυρίως επειδή η χρηματοδότηση από εθνικούς πόρους ήταν ανεπαρκής. Έτσι, το αποφασιστικό βήμα έγινε το Δεκέμβριο του 1999, οπότε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε την πρωτοβουλία e-Europe, που εστιάζεται στην ηλεκτρονική μάθηση και στην κοινωνία της πληροφορίας, την οποία ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας τον Μάρτιο του 2000. Βέβαια, πρέπει να τονιστεί εξ αρχής ο μεγάλος χαρακτήρας του όλου εγχειρήματος, ο οποίος δεν είναι εκπαιδευτικής υφής, αλλά οικονομικής. Συγκεκριμένα, η Ε.Ε. έχει θέσει ως υψηλό στόχο να καταστεί μέχρι το 2010 η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης παγκοσμίως. Για την επίτευξη του εν λόγω στόχου απαιτείται, εκτός των άλλων, η είσοδος όλων των πολιτών, σχολείων και δημόσιων υπηρεσιών στην ψηφιακή εποχή και η απόκτηση πρόσβασης στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες δικτύου, η καλλιέργεια ψηφιακού πνεύματος και η τοποθέτηση της κοινωνίας της πληροφορίας στην υπηρεσία της κοινωνικής ένταξης. Σε αυτό το πνεύμα είναι επιτακτική ανάγκη η υποβοήθηση των Ν.Τ. στην σχολική ένταξη των ΑΜΕΑ.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας, που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14^{ης} Μαΐου 1987 σχετικά με ένα πρόγραμμα ευρωπαϊκής συνεργασίας για την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών στα κανονικά σχολεία, επιβεβαιώνεται η σπουδαιότητα της μεγαλύτερης δυνατής ένταξης μειονεκτούντων παιδιών στα κανονικά σχολεία καθώς και τα σχετικά κυριότερα μέτρα που αφορούν στην εξάλειψη των φυσικών εμποδίων, την ειδική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, την επεξεργασία σχολικών αναλυτικών προγραμμάτων και την επίτευξη μεγαλύτερης κατανόησης εκ μέρους των οικογενειών και του τοπικού πληθυσμού. Στο Παράρτημα του Σχέδιου Συμπερασμάτων αναφέρεται, μεταξύ άλλων ότι:

α) η ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών στα κανονικά σχολεία θα πρέπει να θεωρηθεί ως σημαντικό μέρος της ώθησης προς κοινωνική ένταξη των μειονεκτούντων ατόμων,

β) θα πρέπει να διερευνηθούν πλήρως οι ποικίλες εκπαιδευτικές δυνατότητες που μπορούν να παρέχουν οι νέες τεχνολογίες της πληροφορικής στην εκπαίδευση των ΑΜΕΑ, ενώ θα πρέπει να καταβάλλεται συνεχής προσπάθεια για τη βέλτιστη συμβολή των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση των μειονεκτούντων παιδιών, ειδικά όσον αφορά στην ένταξή τους στα σχολεία.

Σύμφωνα με την Απόφαση του Συμβουλίου της 18^{ης} Απριλίου 1988 για τη θέσπιση δεύτερου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (HELIOS), προβλέπεται η εγκαθίδρυση συστήματος που θα εφαρμόζει τις νέες τεχνολογίες στη συλλογή, την ενημέρωση και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τους τομείς της επαγγελματικής κατάρτισης και επαναπροσαρμογής, της οικονομικής και κοινωνικής ένταξης και της αυτόνομης διαβίωσης των μειονεκτούντων ατόμων. Τέλος, υπάρχει πρόνοια για την εξασφάλιση στενού συντονισμού με τα κοινοτικά προγράμματα στον τομέα των νέων τεχνολογιών.

Σύμφωνα με το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, το οποίο περιέχεται στα Συνοπτικά Πρακτικά της 13/12/1996, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καλεί την Επιτροπή:

α) μετά την αξιολόγηση του προγράμματος HELIOS II, να υποβάλει νέο πρόγραμμα δράσης σχετικά με την εξίσωση ευκαιριών για τους αναπήρους και τα ΑΜΕΑ στο πλαίσιο των πρότυπων κανόνων του ΟΗΕ,

β) να εξακριβώσει κατά πόσο συμβαδίζει η συνιστώσα «για τους αναπήρους» σε όλα τα σχέδια νομοθετικών πράξεων, προγραμμάτων, πρωτοβουλιών και πολιτικών με τους πρότυπους κανόνες του ΟΗΕ για την εξίσωση των ευκαιριών για τα ΑΜΕΑ,

γ) να εξετάσει τη δυνατότητα θέσπισης δεσμευτικού νομοθετικού πλαισίου για να διασφαλιστεί η καθολική πρόσβαση και η προσπελάσιμη τεχνολογία κατά τη θέσπιση του ρυθμιστικού πλαισίου στην κοινωνία των πληροφοριών,

δ) να εξετάσει ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν στους τομείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης προκειμένου να προαχθεί η ισότητα ευκαιριών για τα ΑΜΕΑ και να προβεί στις κατάλληλες ενέργειες.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Σήμερα, τα περίπου 45.000.000 ειδικά άτομα που ζουν στην Ευρώπη μπορούν με την κατάλληλη υποστηρικτική βοήθεια-αγωγή να αποτελέσουν ένα ισχυρό εργασιακό δυναμικό και να συμβάλουν στην κατά τόπους οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά, αποτελούν μια μεγάλη και ισχυρή ομάδα που μπορεί να ασκήσει σοβαρές πολιτικές πιέσεις σε πολιτικούς και κυβερνήσεις των εταίρων στην Ε.Ε. Φαίνεται ότι την τελευταία αυτή δύναμη άρχισαν ήδη να την υπολογίζουν περισσότερο (Κυπριωτάκης, 1997).

Δηλαδή, η σημαντικότερη περίοδος για την ανάπτυξη της Ειδικής Αγωγής είναι αυτή που διανύουμε, αφού η Ε.Ε. προχωρεί πλέον με γοργά βήματα στην επίτευξη της πλήρους σχολικής ένταξης των ΑΜΕΑ και στην απόλυτη εξίσωσή τους με τους μη ΑΜΕΑ σε όλα τα επίπεδα. Συγκεκριμένα, από το 2001 και εφεξής η συστηματική μέριμνα για τα θέματα των ΑΜΕΑ, με σημείο αιχμής τις συναφείς κοινωνικές στάσεις, εντάσσεται σε μια γενικότερη ευρωπαϊκή στρατηγική που αφορά στην καταπολέμηση κάθε είδους διάκρισης. Έτσι, σύμφωνα με την Απόφαση του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 σχετικά με τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων (2001-2006), προβλέπεται η λειτουργία νέου προγράμματος που επιδιώκει:

α) τη βελτίωση της κατανόησης των θεμάτων που έχουν σχέση με τις διακρίσεις, μέσω καλύτερης γνώσης του φαινομένου και αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των ακολουθούμενων πολιτικών και πρακτικών,

γ) την προώθηση και διάδοση των αξιών και πρακτικών που αποτελούν το υπόβαθρο της καταπολέμησης των διακρίσεων, μεταξύ των άλλων με δράσεις ευαισθητοποίησης.

Βέβαια, σημαντική ώθηση στα ζητήματα της οικονομικής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης των ΑΜΕΑ δόθηκε με την ευκαιρία της ανακήρυξης του 2003 ως ευρωπαϊκού έτους των ΑΜΕΑ. Αυτή η κίνηση αναδεικνύει την κεφαλαιώδη σημασία που αποδίδει η Ε.Ε. στα προαναφερόμενα θέματα καθώς και την σαφή πολιτική της βούληση για την άμεση αντιμετώπισή τους. Σύμφωνα με την Απόφαση του Συμβουλίου της 3^{ης} Δεκεμβρίου 2001 για το ευρωπαϊκό έτος των ΑΜΕΑ 2003 παροτρύνεται η απόδοση ιδιαίτερης προσοχής στην ευαισθητοποίηση όσον αφορά το δικαίωμα των παιδιών και των νέων με αναπηρίες να έχουν ισότιμη εκπαίδευση, ώστε να ευνοείται και να υποστηρίζεται η πλήρης ένταξή τους στην κοινωνία και να προωθείται η ανάπτυξη ευρωπαϊκής συνεργασίας όσων ασχολούνται επαγγελματικά με την εκπαίδευση των παιδιών και νέων με αναπηρίες, προκειμένου να βελτιωθεί η ενσωμάτωση των μαθητών και των σπουδαστών με αναπηρίες στα κανονικά ή ειδικά ιδρύματα, καθώς στα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα ανταλλαγών.

Θα μπορούσε κανείς να επισημάνει τις ακόλουθες ενέργειες της Ε.Ε. που αποτελούν αναντίλεκτα σταθμούς-ορόσημα της κατοπινής ευρωπαϊκής πολιτικής για τα ΑΜΕΑ σε σχέση με τις Ν.Τ.: α) το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας της 23^{ης} και 24^{ης} Μαρτίου 2000, το οποίο έκανε έκκληση για μια κοινωνία της πληροφορίας για όλους, β) το πρόγραμμα δράσης «eEurope 2002», που υποστηρίχθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φέιρα στις 19 και 20 Ιουνίου 2000, το οποίο επιδιώκει την επίτευξη της συμμετοχής όλων των ατόμων σε μια οικονομία βασισμένη στη γνώση, γ) η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που ανοίγει η κοινωνία της γνώσης και οι

νέες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας και η εξασφάλιση ότι δεν αποκλείεται κανένας, (γίνεται ιδιαίτερη μνεία στις ανάγκες των Α.Μ.Ε.Α.), ως βασικός στόχος της προσπάθειας καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, που εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας της 7^{ης} έως 9^{ης} Δεκεμβρίου 2000, δ) το ψήφισμα του Συμβουλίου για την «ηλεκτρονική ένταξη» - αξιοποίηση των ευκαιριών της κοινωνίας της πληροφορίας για την κοινωνική ένταξη, το οποίο, μεταξύ άλλων, καλεί τα κράτη μέλη και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να υποστηρίξουν δράσεις προκειμένου να: «αρθρούν οι τεχνικοί φραγμοί για τα άτομα με διάφορες αναπηρίες όσον αφορά τον πληροφορικό/επικοινωνιακό εξοπλισμό και το ιστικό περιεχόμενο, εφαρμόζοντας ιδίως τις αντίστοιχες δράσεις του προγράμματος «e-Europe», που εστιάζει η ομάδα εμπειρογνομόνων για την ηλεκτρονική προσβασιμότητα (e-Accessibility).

Η ευρωπαϊκή πολιτική για την επικουρία των Ν.Τ. στα ζητήματα των ΑΜΕΑ αποτυπώνεται εύγλωττα στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 6^{ης} Φεβρουαρίου 2003 για την «ηλεκτρονική προσβασιμότητα» - βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία των γνώσεων. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλεί τα κράτη μέλη και την Επιτροπή:

α) Να αξιοποιήσουν το δυναμικό της κοινωνίας της πληροφορίας για τα Α.Μ.Ε.Α. και, ειδικότερα, να φροντίσουν για την απομάκρυνση των τεχνικών, νομικών και λοιπών εμποδίων για την αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία των γνώσεων. Ειδικότερα, να επιδιώξουν αυτούς τους στόχους μέσω των ακόλουθων μέτρων:

β) να προωθήσουν μια περισσότερο συντονισμένη και εστιασμένη προσέγγιση των βασικών φορέων δραστηριοτήτων ηλεκτρονικής προσβασιμότητας και την εφαρμογή και ανάπτυξη των υφιστάμενων και νέων μέσων στους τομείς της τεχνολογίας και των προτύπων, της νομοθεσίας και της προτροπής και της παιδείας και των πληροφοριών,

γ) να ευαισθητοποιήσουν περαιτέρω το κοινό, ώστε η ανάπτυξη των τεχνολογικών ειδών εξοπλισμού, μεθόδων ή δραστηριοτήτων, στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας, να μη δημιουργεί κοινωνικό αποκλεισμό,

δ) να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν τα Α.Μ.Ε.Α. ώστε να αποκτήσουν ενεργότερο ρόλο στην εξέλιξη των μηχανισμών εξασφάλισης ηλεκτρονικής προσβασιμότητας, στηρίζοντας την αυξανόμενη συμμετοχή τους σε: i) τεχνολογικά προγράμματα και σχέδια, ii) οργανισμούς τυποποίησης και τεχνικές επιτροπές, iii) επιτροπές που εξετάζουν νομοθετικά ή και προτρεπτικά μέτρα και πρωτοβουλίες στο χώρο της παιδείας, της εκπαίδευσης και της διευκόλυνσης.

Η ευρωπαϊκή πολιτική για την Ειδική Αγωγή αποκρυσταλλώνεται στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2003 για την παροχή ίσων ευκαιριών σε μαθητές και σπουδαστές με αναπηρίες, όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Έτσι, το Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη και την Επιτροπή στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους:

α) να ενθαρρύνουν και να υποστηρίξουν την πλήρη ένταξη των παιδιών και των νέων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία μέσω της κατάλληλης εκπαίδευσης και κατάρτισής τους και την ενσωμάτωσή τους σε ένα σχολικό σύστημα που να ανταποκρίνεται [...] στις ανάγκες τους,

β) να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους προκειμένου να καταστεί η δια βίου μάθηση πλέον προσιτή σε άτομα με αναπηρίες και στο πλαίσιο αυτό να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στη χρήση των νέων τεχνολογιών πολυμέσων και στο διαδίκτυο, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της μάθησης με τη διευκόλυνση της πρόσβασης στους πόρους και τις υπηρεσίες καθώς και των ανταλλαγών και της εξ αποστάσεως συνεργασίας (ηλεκτρονική μάθηση),

γ) να προωθήσουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες ιστοθέσεις που καλύπτουν τον προσανατολισμό, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση [...] σε πρόσωπα με αναπηρίες, τηρώντας τις κατευθυντήριες γραμμές προσβασιμότητας του διαδικτύου,

δ) να αυξήσουν, ανάλογα με την περίπτωση, την κατάλληλη στήριξη των υπηρεσιών και την τεχνική βοήθεια προς μαθητές και σπουδαστές με ειδικές ανάγκες όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση και

ε) να διευκολύνουν την περαιτέρω κατάλληλη πληροφόρηση και τον προσανατολισμό, προκειμένου να είναι σε θέση τα ίδια τα άτομα με αναπηρίες ή εν ανάγκη οι γονείς τους ή άλλα ενδιαφερόμενα υπεύθυνα άτομα, να επιλέγουν τον κατάλληλο τύπο εκπαίδευσης,

ζ) να προωθήσουν την ευρωπαϊκή συνεργασία, προκειμένου να βελτιωθεί η ένταξη των μαθητών και των σπουδαστών με ειδικές ανάγκες σε κανονικά ή ειδικευμένα ιδρύματα,

θ) να παρέχουν, εφόσον ενδείκνυται, τις κατάλληλες διευκολύνσεις, ευκαιρίες κατάρτισης και πόρους όσον αφορά τη μετάβαση από το σχολείο στην απασχόληση.

Βέβαια, η σχολική ένταξη αποτελεί έναν κρίσιμο και αναγκαίο αναβαθμό τόσο για την κοινωνική ένταξη των ΑΜΕΑ όσο και για την μετάβασή τους στην αγορά εργασίας, επομένως και την οικονομική ένταξή τους. Γι' αυτό και στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 15^{ης} Ιουλίου 2003 σχετικά με την προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες, τα κράτη μέλη καλούνται να εξακολουθήσουν τις προσπάθειες άρσης των εμποδίων για την ενσωμάτωση και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες, ενισχύοντας μέτρα ίσης μεταχείρισης και βελτιώνοντας την ένταξη και συμμετοχή τους σε όλα τα επίπεδα του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επίσης, καλούνται να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους προκειμένου να καταστεί η δια βίου μάθηση πλέον προσιτή σε άτομα με αναπηρίες και, στο πλαίσιο αυτό, παροτρύνονται να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στην απρόσκοπτη χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας και του διαδικτύου, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της μάθησης, της επαγγελματικής κατάρτισης και της απασχόλησης.

Από εδώ και πέρα, η ευθύνη για την εφαρμογή των κοινοτικών επιταγών για την σχολική ένταξη των ΑΜΕΑ, οι οποίες εκτέθηκαν με την προσήκουσα συντομία, ανήκει κατά πρώτο λόγο στις εθνικές κυβερνήσεις των κρατών μελών και κατά δεύτερο λόγο στους εμπράγματους φορείς της αγωγής - σχολεία και εκπαιδευτικούς. Αξίζει να τονιστεί η σημασία της άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής στο μικροεπίπεδο της σχολικής κοινότητας, η οποία μπορεί να αναιρεί στην πράξη την εθνική/κυβερνητική πολιτική. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Αγγλία, της οποίας το εκπαιδευτικό σύστημα υπέστη στη δεκαετία του '80 μια σειρά από ριζικές αναμορφώσεις, οι οποίες του προσέδωσαν μια ατομικιστική και ανταγωνιστική κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, τα σχολεία από τη μια πλευρά περιορίζονταν από ένα κανονιστικό εθνικό curriculum και από την άλλη πλευρά ένιωθαν πιεστική την ανάγκη να ανταγωνιστούν μεταξύ τους στην εκπαιδευτική αγορά, με αποτέλεσμα τα σχολεία με ενταξιακή προοπτική να προβαίνουν σε ομαδοποίηση των μαθητών τους με βάση την «ικανότητα»! (Clark, Dyson, Millward, Robson, 1999)

Στην Αγγλία, ωστόσο, παρά τις επικρατούσες ανταγωνιστικές συνθήκες, έχουν σημειωθεί θεαματικές εξελίξεις στον τομέα της Ειδικής Αγωγής έπειτα από την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας στον χώρο αγωγής των ΑΜΕΑ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Είναι σκόπιμο να αναφερθούν δύο παραδείγματα εφαρμογής της νέας τεχνολογίας στην Ειδική Αγωγή. Το πρώτο αφορά σε ένα κορίτσι 11 ετών, με ολική παραλυσία και με μόνη δυνατότητα σωματικής κίνησης το ανοιγοκλείσιμο των βλεφάρων, το οποίο φαίνεται να μην διαθέτει καμιά ουσιαστική δυνατότητα επικοινωνίας. Η συνδρομή της νέας τεχνολογίας σε αυτή την περίπτωση είναι καταλυτική, δεδομένου ότι με το βλέμμα της ενεργοποιεί έναν ειδικό διακόπτη, ο οποίος θέτει σε λειτουργία σχετικό πρόγραμμα ενός Η/Υ, με τελικό προϊόν τη δημιουργία ενός κειμένου, που είναι ορατό στην οθόνη του Η/Υ και ασφαλώς εκτυπώσιμο (Παπάς, 1989).

Στο Παρίσι, στο Γαλλικό Ινστιτούτο για Κωφά Παιδιά, οι μαθητές μαθαίνουν την προφορική γλώσσα παίζοντας με τον Η/Υ, ο οποίος παρουσιάζει στην οθόνη μια οπτική απεικόνιση της φωνής τους. Δηλαδή, μιλώντας ο μαθητής σε ένα μικρόφωνο, συνδεδεμένο με τον Η/Υ του, βλέπει στην οθόνη μια καμήλα να προχωράει ανάμεσα σε φοινικόδεντρα. Η ποιότητα της προφοράς του κάθε παιδιού είναι αυτή που θα καθορίσει αν η καμήλα θα φθάσει στον προορισμό της ή θα συγκρουστεί, στην πορεία της, με κάποιο από τα δέντρα-εμπόδια (Παπάζ, 1989).

Γενικά, οι εφαρμογές των Ν.Τ. στην Ειδική Αγωγή είναι πολλαπλές και ποικιλόμορφες, αν ξεκινήσει κανείς από την χρήση των πιο απλών, επικουρικών μέσων, όπως είναι τα ειδικά πληκτρολόγια αφής, ο συνθέτης φωνής, οι φωτεινές πένες, η χελώνα της Logo, οι φωνητικές ασκήσεις, η μεταγγραφή ενός κειμένου σε τυφλική γραφή Braille κ.ά. και προχωρήσει στην αξιοποίηση πιο σύνθετων και εξελιγμένων μέσων, όπως είναι τα ευέλικτα λογισμικά.

Στην ελληνική πραγματικότητα, ο νέος νόμος για την Ειδική Αγωγή 2817/2000 σε μια προσπάθεια εναρμόνισης με τις κοινοτικές αρχές υπογραμμίζει την έννοια της ένταξης στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται δωρεάν ειδική εκπαίδευση σύμφωνα με τους γενικούς σκοπούς της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της δυναμική ή ένταξη ή η επανένταξη τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα και η συμβίωση τους με το κοινωνικό σύνολο και, τέλος, στην αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και στην ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη (άρθρο 1, παράγραφος 6). Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων προβλέπεται: η κατάρτιση και εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων και μεθόδων διδασκαλίας, η χρησιμοποίηση διδακτικού υλικού, η χορήγηση οργάνων και λοιπού ειδικού εξοπλισμού και, τέλος, η παροχή κάθε είδους εργονομικών διευθετήσεων (άρθρο 1, παράγραφος 7 Νόμου 2817/2000).

Δύο σημαντικές εξελίξεις που δρομολογούνται με το νέο νόμο είναι η ίδρυση Τμήματος Ειδικής Αγωγής στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο καθώς και η ίδρυση των Κέντρων Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.), τα οποία πρακτικά αντικαθιστούν τα παλιά Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα, αλλά διαθέτουν ευρύτερες και ουσιαστικότερες αρμοδιότητες από αυτά. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένα από τα βασικά έργα του νεοσυσταθέντος Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Π.Ι. είναι η προώθηση και η εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στην Ειδική Αγωγή καθώς και η επιστημονική στήριξη των προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης (άρθρο 2, παράγραφος 17 Νόμου 2817/2000).

Αναφορικά με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των Ν.Τ. στην ελληνική ειδική εκπαίδευση, αυτή επιδιώκεται σε διάφορα επίπεδα, δηλαδή εκκινεί από τον κατάλληλο εξοπλισμό των υφιστάμενων σχολικών μονάδων (Σ.Μ.Ε.Α.), ιδίως των Τ.Ε.Ε. Ειδικής Αγωγής, καθώς και των Κ.Δ.Α.Υ. και συνεχίζει με τη δημιουργία τράπεζας πληροφοριών, η οποία υπάγεται στη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Ειδικότερα, στις τάξεις των Ειδικών Λυκείων στο πλαίσιο του ωρολογίου προγράμματος προβλέπονται πρόσθετες υποστηρικτικές ώρες (6-7), οι οποίες διατίθενται για την παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης στη γλώσσα, στα μαθηματικά και στη χρήση των Ν.Τ. στην ειδική αγωγή. Επίσης, η βάση δεδομένων της Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών και στην αναβάθμιση της διδακτικής πράξης. Οι ειδικότεροι στόχοι της εν λόγω βάσης προσδιορίζονται ως εξής: α) η βάση δεδομένων αναμένεται να δημιουργήσει «άνοιγμα» των σχολείων προς τον ευρύτερο χώρο της πληροφορίας σε παγκόσμιο επίπεδο με το διαδίκτυο, β) να δημιουργήσει προϋποθέσεις αξιοποίησης νέων προγραμμάτων που αναπτύσσονται για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, γ) να δώσει τη δυνατότητα επικοινωνίας σε εκπαιδευτικούς και μαθητές, ώστε να παρακινηθούν προς

σχήματα σχολικής ένταξης και ενσωμάτωσης, δ) να ενεργοποιήσει τους διδάσκοντες στη χρησιμοποίηση των Η/Υ για επιμόρφωση, μέσω της πρόσβασης σε ερευνητικά και ενδοϋπηρεσιακά προγράμματα επιμόρφωσης, καθώς θα είναι δυνατή η πρόσβασή τους σε δικτυακούς κόμβους επιμόρφωσης (π.χ. Tess network, Socrates κ.ά.).

Από μια προσεχτική ανάγνωση του νόμου 2817/2000 συνάγεται το συμπέρασμα ότι είναι προτιμητέα από την πλευρά των ιθυνόντων ΥΠ.Ε.Π.Θ., προς το παρόν τουλάχιστον, η διέξοδος του σχολικού πλαισίου ειδικής αγωγής, δηλαδή η φοίτηση του ΑΜΕΑ σε Σ.Μ.Ε.Α. ή τμήματα ένταξης. Δηλαδή, η φοίτηση των ΑΜΕΑ στις συνήθεις σχολικές τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που αποτελεί και την ουσία της σχολικής ένταξης, προτείνεται από το Κ.Δ.Α.Υ. σε δύο μόνο περιπτώσεις: α) όταν, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα σοβαρές δυσκολίες και μπορούν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα της συνηθισμένης σχολικής τάξης, εάν βοηθηθούν από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής σε περιοδική και προγραμματισμένη βάση και β) όταν, οι μαθητές κατοικούν σε περιοχή, στην οποία δεν υπάρχει άλλο πλαίσιο ειδικής αγωγής. Στη δεύτερη περίπτωση, μπορεί να διατίθεται σε μόνιμη βάση ένας εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ6/102357/2002).

Κατά τη γνώμη των συντακτών της Έκθεσης για την «Χαρτογράφηση Ειδικής Αγωγής», το νομικό πλαίσιο, όπως διαμορφώθηκε με τον νόμο 2817/2000 έχει εκσυγχρονιστεί και εναρμονιστεί με την ευρωπαϊκή πολιτική για την καταπολέμηση του αποκλεισμού και την ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα κοινά σχολεία. Παρόλα αυτά, πολλά προβλήματα παραμένουν άλυτα, ενώ ανακύπτουν συνεχώς καινούρια με τη λειτουργία των νέων δομών ειδικής αγωγής και την αύξηση των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα παρά το ότι η Ειδική Αγωγή λειτουργεί οργανωμένα πάνω από 25 χρόνια, δεν έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα κατάλληλα αναλυτικά προγράμματα (Α.Π.), που να ανταποκρίνονται στο σύνολο των ειδικών αναγκών των μαθητών. Ακόμη, αμφισβητείται η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση στο βαθμό που δεν εφαρμόζεται το ίδιο Α.Π. σε όλες τις Σ.Μ.Ε.Α. (Λαμπροπούλου, 2004).

Ωστόσο, έχουν εκφραστεί και αντίθετες απόψεις σχετικά την συνάφεια των τεκταινόμενων στον χώρο της ελληνικής ειδικής αγωγής με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Για παράδειγμα, η ευρωβουλευτής Ε. Τζαμπάζη με ερώτησή της προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκφράζει τη δυσαρέσκειά της, διότι στο πλαίσιο προσδιορισμού της ποιότητας στην εκπαίδευση, δεν εφαρμόζονται στην Ελλάδα τα κριτήρια και οι προδιαγραφές που πρέπει να πληρούνται, ώστε να εξασφαλίζεται η συνεχής και ποιοτική εκπαίδευση των ΑΜΕΑ, εφόσον οι παραπάνω μαθητές εκπαιδεύονται σε ακατάλληλους χώρους και ζητά από την Επιτροπή την ανάληψη πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του προβλήματος (Τζαμπάζη, 2005).

Πάντως, παρόλες τις υφιστάμενες δυσχέρειες, και στη χώρα μας η κίνηση προς τη σχολική ένταξη με το ποικίλο ιδεολογικό και αξιακό της περιεχόμενο είναι μη αναστρέψιμη, επειδή ακριβώς αποτελεί αδήριτη αναγκαιότητα στο πλαίσιο των διεθνικών και ευρωπαϊκών προσπαθειών για την παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης, η οποία θα διευκολύνει την αποτελεσματική και απρόσκοπτη μετάβαση κάθε ατόμου, ΑΜΕΑ και μη ΑΜΕΑ στην αγορά εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ainscow, M. (1997), Towards inclusive schooling, *British Journal of Special Education*, 24(1), σ. 3.
2. Barrow, R. (2000), Include me out: a response to John Wils, *European Journal of Special Needs Education*, 15(3), σ. 302.

3. Clark, C., Dyson, A., Millward, A., Robson, S. (1999), Theories of Inclusion, theories of schools: deconstructing and reconstructing the “inclusive school”, *British Educational Research Journal*, 25(2), σ. 165.
4. Sebba, J., Ainscow, M. (1996), International Developments in Inclusive schooling: mapping the issues, *Cambridge Journal of Education*, 26(1), σ. 7.
5. Watkins, A. (2000), Inclusion: ανταλλαγή πληροφορήσης σχετικά με την πολιτική και την πρακτική σε δεκαεπτά χώρες, Στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη (επιμέλεια), *Ένταξη: ουτοπία ή πραγματικότητα*; σ. 109-110, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
6. Απόφαση του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 σχετικά με τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων (2001-2006), Επίσημη Εφημερίδα, αριθ. L 303 της 02/12/2000, σ. 0023-0028.
7. Απόφαση του Συμβουλίου της 3^{ης} Δεκεμβρίου 2001 για το ευρωπαϊκό έτος των ατόμων με ειδικές ανάγκες 2003, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 335 της 19/12/2001, σ. 0015-0020.
8. Βενιέρης, Δ. (2002), *Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης*, σ. 261-262, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
9. Δελλασούδας, Λ. (2005), *Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, Β΄ έκδοση, σ. 125, Αθήνα: αυτοέκδοση.
10. Δελλασούδας, Λ. (2004), Σχολικός και επαγγελματικός προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία, σ. 85-86, Αθήνα: αυτοέκδοση.
11. Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998), Εκπαιδευτική πολιτική και ένταξη των ανάπηρων παιδιών στη βασική εκπαίδευση, προβληματισμοί-προϋποθέσεις-προοπτικές, Στο *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς* (Ε. Τάφα επιμέλεια), σ. 252, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
12. Κυπριωτάκης, Α. (1997), Νέες αντιλήψεις και τάσεις στην αγωγή των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ενωμένη Ευρώπη, Στο *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, (Μ. Βάμβουκας, Α. Χουρδάκης, επιμέλεια), Α΄ έκδοση, σ. 509, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
13. Λαμπροπούλου, Β. (2004), Έκθεση για τη δράση «Χαρτογράφηση Ειδικής Αγωγής», σ. 2-3, Αθήνα: Π.Ι.
14. Μειμάρης, Μ. (1997), Νέες τεχνολογίες και πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, Στο *Ατομα με ειδικές ανάγκες*, (Μ. Καίλα, Ν. Πολεμικός, Γ. Φιλίππου, επιμέλεια) Β΄ τόμος, Έ έκδοση, σ. 607, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
15. Μούσης, Ν. (2002), *Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σ. 87, Αθήνα: Παπαζήσης.
16. Μπάρδης, Π. (1997), Η ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, περιεχόμενο και φιλοσοφία της ενσωμάτωσης, Στο *Ατομα με ειδικές ανάγκες*, (Μ. Καίλα, Ν. Πολεμικός, Γ. Φιλίππου, επιμέλεια) Β΄ τόμος, Έ έκδοση, σ. 740, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
17. Νόμος 2817/2000 για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 78/14.3.2000, τόμος Α΄.
18. Παπάς, Γ. (1989), *Η Πληροφορική στο σχολείο*, σ. 83-84, Αθήνα: αυτοέκδοση.
19. Ράπτης, Αρ., Ράπτη, Αθ. (1999), *Πληροφορική και Εκπαίδευση*, Α΄ Τόμος, σ. 188-189, Αθήνα: αυτοέκδοση.
20. Σταμέλος, Γ., Βασιλόπουλος, Α. (2004), *Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική*, σ. 49, Αθήνα: Μεταίχιμο.
21. Σούλης, Σ.-Γ. (2003), *Παιδαγωγική της ένταξης*, τόμος Α΄, σ. 46, Αθήνα: Τυπωθήτω.
22. Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14^{ης} Μαΐου 1987 σχετικά με ένα πρόγραμμα ευρωπαϊκής συνεργασίας για την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών στα κανονικά σχολεία.
23. Τζαμπάζη, Ε. (2005), Περιεχόμενο ερώτησης της ευρωβουλευτού προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες: Δελτίο τύπου.
24. Υπουργική Απόφαση Γ6/102357/1.10.2002 για την ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλους τους τύπους των σχολείων Ειδικής Αγωγής και τα Τμήματα Ένταξης, ΦΕΚ 1319Β΄/10.10.2002.
25. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Συνοπτικά Πρακτικά της 13/12/1996.

26. Ψήφισμα του Συμβουλίου της 21^{ης} Ιανουαρίου 1974 «περί προγράμματος κοινωνικής δράσεως», Επίσημη Εφημερίδα Αριθ. C013 της 12/02/1974.
27. Ψήφισμα του Συμβουλίου της 6^{ης} Φεβρουαρίου 2003 για την ηλεκτρονική προσβασιμότητα-βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία των γνώσεων, Επίσημη Εφημερίδα C 39 της 18/02/2003, σ. 5-7.
28. Ψήφισμα του Συμβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2003 για την παροχή ίσων ευκαιριών σε μαθητές και σπουδαστές με αναπηρίες, όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 134 της 07/06/2003, σ. 0006-0007.
29. Ψήφισμα του Συμβουλίου της 15^{ης} Ιουλίου 2003 σχετικά με την προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 175 της 24.07.2003, σ. 0001-0002.